

Kulturgeografiska Institutionen, Uppsala universitet.

Geografi B, Miljö och landskap, HT 2019.

En landskapsanalys av Sunnersta.

En studie om relationen mellan natur- och kulturgeografiska aspekter i området.

Figur 1, Fotografi taget av Fannie Lindström 21/102019, kl 12:32. Fotot är taget i områdets våtmarker.

Fannie Lindström.

Romana Suleiman Abdu.

Handledare: Bert Eriksson, Maja Lagerqvist och Johan Bonow.

Innehåll

1. Inledning	4
1.1. Syftet	5
1.2. Avgränsning	5
2. Bakgrund	6
2.1. Geologisk historia	6
2.2. Områdets geomorfologiska landformer och enheter	9
2.3. Jordarter	11
2.4. Sunnerstas historia	13
3. Metod	16
3.1. Repetativ fotoaktivitet.....	16
3.2. Intervju	16
3.3. Geografiskt informationssystem (GIS)	16
3.4. Fältstudier	16
3.6. Källkritiskt tänkande och kritik av våra källor	17
4. Analys 4.1 Naturgeografiska samband	18
4.1.1. Områdets topografi	18
4.1.1.2 Tvärprofilsanalys	20
4.2 Kulturgeografiska samband	24
4.1.1 Markanvändning då och nu	24
4.1.2 Bebyggelse och kännetecknande byggnader	28
4.1.3 kommunikationsleder då och nu	34
4.1.4 Åsen som kommunikationsled	35
4.1.5 Riksväg 255	36
4.1.6 Område som rekreationsområde	36
4.1.7 Linnéstigar	37
5. Diskussion	38
5.1. Naturgeografin i området	38
5.2. Kulturgeografin i området	38
5.3.Kopplingen mellan naturgeografi och kulturgeografi i området	39
6. Slutsatser	40
7. REFERENSFÖRTECKNING.	42
Litteratur:	42
Elektroniska artiklar:.....	44
Personlig kommunikation.	44

Kartor	44
8. Bilagor.	45
8.1. Bilaga A: kartor.	45
8.2. Bilaga B: Bilder.	46
9.3. Bilaga C: lektionsförslag för undervisning i området.	48

1. Inledning

Begreppet "landskap" har under lång tid tolkats på olika sätt inom geografiämnet. En typisk åtskillnad gällande denna tolkning rör huruvida människan bör betraktas som en del av ett landskap eller om hon står utanför den. Somliga definierar landskap som ett avgränsat område i naturen som kännetecknas av oregelbundenhet, medan andra ser på det ur ett holistiskt perspektiv där alla delar i landskapet tillsammans är viktiga för att kunna förstå både enskilda delar och helheten (Antrop, 2000. John Wylie, 2007, sida 1–16). I enlighet med det holistiska perspektivet utgår vi från konceptet att ett godtyckligt sätt att förstå landskapet på är genom att förstå de olika delar som formar det, med hänsyn till både naturgeografiska och kulturgeografiska krafter.

Denna landskapsanalys behandlar området Ultuna som ligger beläget i Sunnersta, Uppsala. Figur 1 visar ett foto taget i området och figur 2 visar en överblick på vart i Uppland området är beläget. Det valda undersökningsområdet är en del av riksintresset för Uppsala stad vilket kallas C40, detta representerar områden inom staden som har ett högre kulturvärde än andra. Riksintresset motiveras av att det finns tydliga historiska spår i landskapet med prägel från historiska epoker (Granér, 2016). I analysen undersöks hur områdets geologiska historia hänger ihop med dess arkeologiska historia i syfte att förena de båda komponenterna som har format landskapet i historien. Detta undersöks genom ett urval av metoder som tillåter oss att se och förstå landskapet ur olika perspektiv. Genom att förstå hur landskapet har och fortsätter att formas, vilket ligger till grund för analysen gällande hur marken har använts av människorna som bott här, får vi en inblick i skillnader och likheter mellan landskapet i historisk och modern tid.

Figur 2, kartan visar vart området är beläget i Uppsala stad. Data: www.kartor.eniro.se

1.1. Syftet

Analysen syftar till att skapa en djupare förståelse för hur naturgeografiska processer och landskapets uppbyggnad under tid förändrats samt hur dessa förändringar påverkar områdets antropogena funktion och användningsområden. För att undersöka detta har vi således valt följande frågeställningar:

1. Vilka berg och jordarter finns i området och hur har dessa förutsättningar spelat en roll för hur marken har använts?
2. Hur har människor genom historien brukat och påverkat området?

3. Hur kan markanvändningen samt landskapets förutsättningar komma att påverka den roll området kommer att spela i framtiden?

1.2. Avgränsning

I denna landskapsanalys har vi valt att avgränsa arbetet utifrån två huvudsakliga aspekter, en rumslig avgränsning samt en tematisk avgränsning. Den rumsliga avgränsningen har vi valt dels för att projektet skall bli genomförbart inom den satta tidsramen. Men även för att det skall vara möjligt att gå igenom hela området och bekanta sig med dess olika delar och företeelser. Det utvalda området är cirka 1 kvadratkilometer stort.

I den tematiska avgränsningen har vi valt att undersöka områdets topografi, bebyggelse, markanvändning, kulturarv samt dess troliga framtid. Dessa teman har valts för att möjliggöra ett helhetsperspektiv samt för att kunna se hur dessa teman påverkar varandra och samverkar. På grund av den tidsbegränsning som är satt för denna analys har vi valt att inte inkludera fler kompletterande teman i analysen.

Analysen har också kommit att fokusera extra på den västliga sidan av området och dess bebyggelse, detta beror främst på att information om denna plats i området har varit lättillgänglig och möjliggjort en djupare analys på ett tidseffektivt sätt. Vidare information om den östliga sidan bör dock gå att hitta i en större utsträckning än vad som redovisas i denna analys, att vi valt att inte leta djupare efter denna beror på den tidsmässiga aspekten.

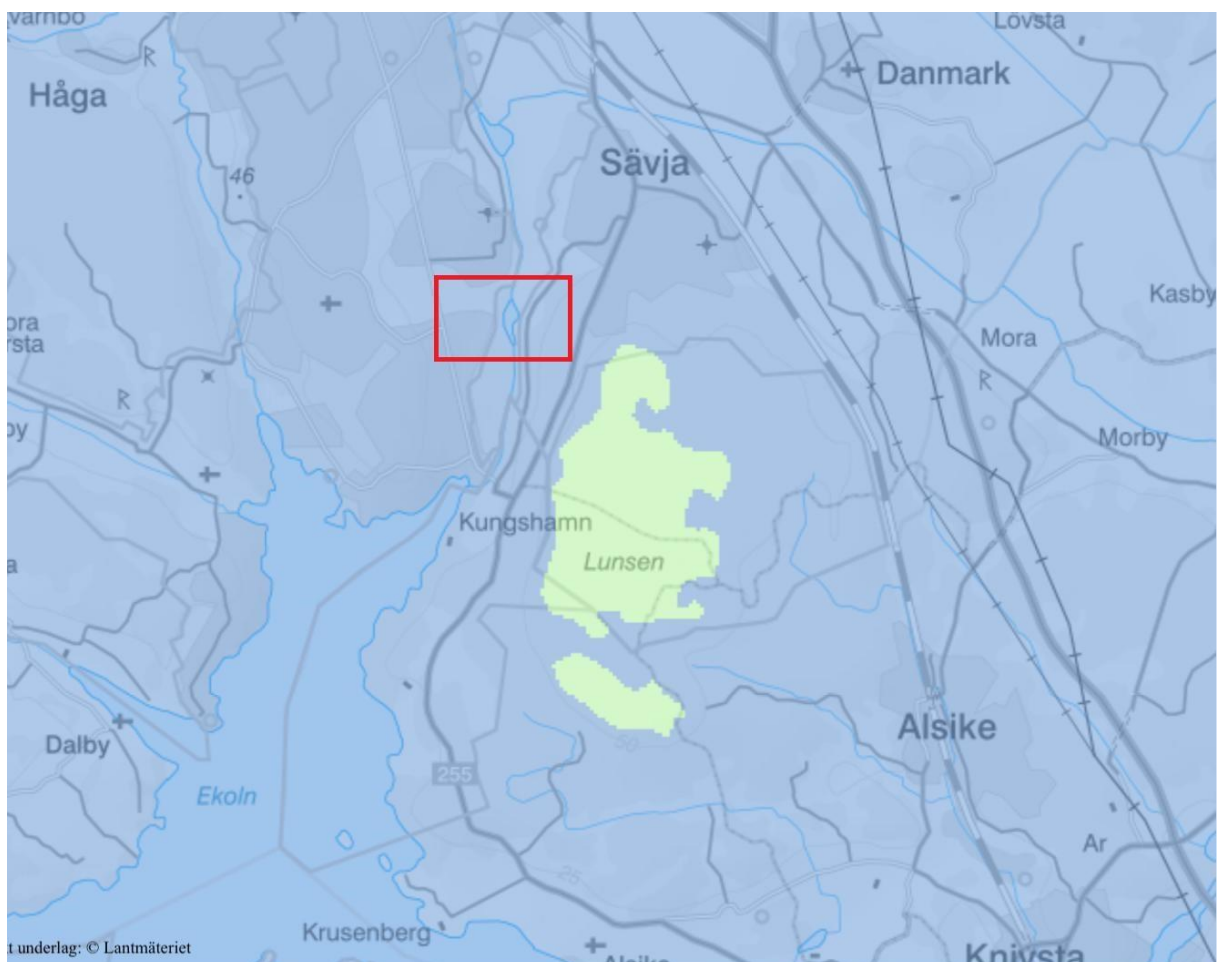
2. Bakgrund

2.1. Geologisk historia

Den baltiska skölden som utgör den svenska berggrunden kan delas in i 5 huvudprovinser som baseras utifrån ålder och geologiska händelser i områdena. De norra delarna av berggrunden är generellt äldre än de söderliggande. Uppsalatraktens berggrund tillhör den Svekokarelska provinsen som är ungefär 1,8 till 2,5 miljarder år gammal, berggrunden i Uppsala tros ha bildats för cirka 2 miljarder år sedan då sediment avsattes i en sänka i jordskorpan. Det tros ha skett en kollision mellan två av jordskorpan plattor för cirka 1,9 miljarder år sedan vilket ledde till att suprakrustalbergarter pressades samman och veckades. Detta ledde till att vissa delar av berggrunden sköts uppåt medan andra delar trycktes nedåt i veckningen. Sediment kom under tid att omvandlas på grund av det höga trycket och vulkanisk aktivitet (Heijkenskjöld, 2001. Sida 5). Därigenom bildades marmor, gnejs, skiffer och liknande stenar samt mineraler. När veckningsperioden började lida mot sitt slut höjdes hela området och den Svekofenniska bergskedjan bildades. Sedan denna bergskedja höjdes upp har geologiska processer eroderat och vittrat ned materialet. Genom dessa och liknande processer har området befunnit sig i ständig förändring. Området har till exempel varit ett peneplan under prekambrisk tiden, legat på botten av ett vidsträckt grundhav under den kambriska tiden och vid trias inledning var klimatet i Uppland likt ökenklimat (Heijkenskjöld, 2001. Sida 10). Under hela juraperioden pågick en djupvittring av urberget vilket ledde till att ett sprickdalslandskap bildades då materialet eroderade bort. Området kom sedan att än en gång ligga under vatten och förflyttade sig över jorden för att slutligen nå den plats Uppsala

befinner sig idag. När klimatet kom att förändras och bli kallare inleddes den senaste istiden och området täcktes av inlandsis för cirka 115 000 år sedan. Istiden kom att bestå fram tills för cirka 22 000 år sedan då isavsmältningen tilltog och isen sakta började att dra sig tillbaka, detta skedde dock mycket långsamt och för först cirka 10 000 år sedan smälte all is i Sverige. Den stora avsmältningen ledde till att mycket stora vattenkoppar bildades och att mycket av Sverige låg under vatten. Då det skett en landhöjning i Uppland kom efter en tid delar av landskapet att börja sticka upp ur vattenmassorna. Den första delen av Sunnerstaområdet som stack upp ur vattnet var Lunsens högsta delar som gick att se för cirka 6500 år sedan, vilket kan ses i figur 3 nedan (Heijkenskjöld, 2001. Sida 26).

I takt med att landhöjningen fortsatte steg allt fler delar av Sunnersta upp ur vattnet och det sprickdalslandskap som bildats under juraperioden kom för 4500 år sedan att leda till att en öppen skärgård bildades. Detta kan ses i figur 4 nedan. Detta då landskapet kom upp ur vattnet vid olika tidpunkter beroende på om det låg i en spricka eller på en höjd. För 4000 år sedan stack nu hela sunnerstaåsen upp ur vattnet och skäret börjar bli allt mindre och består främst av öar med öppet vatten mellan sig. 2000 år senare, för alltså 2000 år sedan, blir skäret märkbart mindre och det finns då endast två vattenvägar som leder in mot Uppsala. Redan 1000 år senare har landhöjningen lett till att den östliga öppningen i skäret har stängts av och Uppsala kan nu endast nå genom Uppsalafjärden (Heijkenskjöld, 2001. Sida 31).

Figur 3, visar strandnivå för 6500 år sedan. Den röda markeringen visar undersökningsområdet. © SGU, i2014/00601

Figur 4, visar strandnivå för 4500 år sedan. Den röda markeringen visar undersökningsområdet. © SGU, i2014/00601

2.2. Områdets geomorfologiska landformer och enheter

Rullstensås.

Ett utmärkande drag i området är Sunnerstaåsen som sticker upp i landskapet. Åsen bildades under den senaste istiden då isavsmältningen tog fart och en jökelport uppstod. Jökelporten är den mynning i isen där isälven flödar ut ur glaciären och strömmar vidare över landskapet. Isälven för med sig sediment i olika storlekar som deponeras på olika platser beroende på dess vikt. Tungt material transporteras kortare sträckor och deponeras nära jökelporten, detta beror på att vattnets kraft är som störst nära glaciären. Detta innebär att ju längre bort vattnet kommer från glaciären desto svagare strömmar blir det, alltså deponeras mindre material längre bort. Denna skillnad i transport av sediment och material leder till att rullstensåsar är märkbart sorterade. När denna deposition pågått under en tid bildas en märkbar höjd i landskapet vilken kan liknas vid en rygg. På och runtomkring åsen kan man även se spår av vågors aktivitet i form av strandvallar och strandbildningar (Heijkenskjöld, 2001. Sida 83). Sidorna på åsen domineras av strandvallar, dessa är som tydligast på åsens östliga sida eftersom vågorna främst blåst från detta håll. Dessa strandvallar skapas när kraftiga vågor slår

in över åsen, ofta under stormar, och i sin kraft antingen deponeras eller transporterar bort material från platsen.

Leveé

Närliggande åsen finns en leveé som skapats relativt nyligen. Den har tillkommit i landskapet någon gång mellan 1861 och 1991. Detta framkommer genom jämförandet av ett tidigare sund i Fyrisån som varit sammankopplat med ån på äldre kartor och nyare kartor där sundet har blivit en egen vik med leveén mellan viken och ån (Heijkenskjöld, 2001. Sida 84). Leveé har främst bildats genom uppslammat material från Fyrisån men beror även till viss del på landhöjningen samt muddringsarbeten i ån.

Flyttblock

I området finns ett antal flyttblock att finna, ett exempel går att se i figur 5 nedan. De flyttblock som befinner sig högt uppe på åsen är enkla att identifiera eftersom de inte fyller en mänsklig funktion och troligtvis inte har släpats upp för höjden (fältobservation). Flyttblocken är ett vanligt fenomen från den senaste istiden. I glaciärisen finns många gånger stora stenblock fastfrusna, när isblock som innehåller dessa stenblock sedan frigörs från glaciären och flyter iväg för de med sig stenblocken. När isen sedan smälter så deponeras stenblocket kvar på platsen. Uppe på Sunnerstaåsen finns en samling av flyttblock som ligger nära varandra och som tillkommit efter åsens bildande, vilket går att avgöra genom stratigrafisk datering.

Figur 5, fotografi taget av Romana Suleiman, 21/10, 2019, Kl 10:05. Bilden visar flyttblock som finns på toppen på åsen.

2.3. Jordarter

De olika jordarterna som finns i området har uppkommit i olika tider och besitter olika egenskaper. Som det framgår i figur 6 nedan, är en del av dem är glaciala, vilket innebär att de har bildats under den senaste istiden medan andra är postglaciala vilket innebär att de bildades

efter istiden(SGU, “från istid till nutid”). I Ultuna området finns det exempelvis rikligt med postglacial lera och postglacial sand, alltså har dessa material uppkommit efter att inlandsisen började dra sig tillbaka. Att området var täckt med vatten efter isens avsmältning medan dessa jordarter bildades har haft en betydande faktor i jordarternas utveckling, områdets olika jordarter kan ses i figur 6 nedan. Jordarter som härstammar från forna havs- och sjöbottnar har en god förmåga att behålla fukt och har höga näringsvärden (SGU, “Landhöjning - från havsbotten till lerslätt,” u,å). Dessa förmågor gör jordarterna lämpliga för åkermark och olika typer av jordbruk då de ökar chanserna till en god skörd. Denna fördelaktiga mark har i området utnyttjats till just detta genom historien, i figur 14 kan vi se att stora delar av området brukats som åkermark i början av 1700-talet. Att människor har valt att bosätta sig i området och brukat jorden här har en koppling till de olika jordarter som finns i området. Inte nödvändigtvis att människor medvetet letat efter just postglacial lera som ett kriterium för att bosätta sig, utan att där det finns bördig mark vilket leder till stora mängder grödor är en attraktiv boendeplats. Figur 6 nedan visar vilka jordarter som finns i området.

Jordartskarta

Teckenförklaring

Jordarter

	Fyllning
	Glacial lera
	Isälvssediment
	Kärrtorv
	Postglacial lera
	Postglacial sand
	Sandig morän
	Svåmsediment, ler-silt
	Urberg
	Vatten

0 120 240 480 Meters
|-----|-----|-----|

Kartografer: Fannie Lindström och Romana Suleiman
© SGU, i2014/00601

Figur 6, kartan visar vilka jordarter som finns i området. © SGU, i2014/00601 De delar av området där jordarten består av svåmsediment finns idag främst våtmark. Denna jordart bildas genom att vatten drar sig tillbaka från ett område och vattendrag flyter genom de lägsta delarna. När dessa vattendrag översvämmas tillkommer sediment som deponeras i området och om detta pågår under lång tid skapas områden som består av svåmsediment. Denna jordart består främst av silt, sand, lera vilka blandas med växtrester. Silt, sand och leran kan tillsammans innehålla stora mängder vatten, detta i kombination med att våtmarkerna i området är närliggande till större vattenkroppar förklarar att den ej har torkat ut (SGU, Svåmsediment).

Isälvar bildas då glaciärer börjar smälta och det avrinnande vattnet skapar en älv som forsar fram på, i eller under isen. Dessa älvar för med sig material och är som tidigare nämnt en viktig faktor i bildandet av rullstensåsar. De sediment som deponeras genom dessa älvar kallas för isälvs sediment och är jämfört med exempelvis morän väl sorterade i materialets storlek. (SGU, *Isälvs sediment – spår av isälvarna.*) På grund av detta är åsen ofta mycket torr och sandig på toppen och blötare längre ned där grundvatten kan lagras och isälvs sedimenten fungerar som ett slags naturligt reningsverk för vatten. Den torra ytan på åsens topp gör att det främst växer barrskog på åsens högre höjder och lövskog längre ned där de mer vattenrika materialerna samlats.

2.4. Sunnerstas historia

Namnet på Sunnersta har en lång historia, Det äldsta historiska omnämmandet är i ett dokument från 1295 där det kallades för *Sundusum* vilket är en dativ av *Sundusa*. Namnets första del, sund-, refererar till sundet som fanns på området mellan Mälärviken, Ekoln och en utbredd insjö som fanns under vikingatiden som sträckte sig över Kungsängen. Det var den fortsatta landhöjningen efter den senaste istiden som var anledningen till att det fanns flera insjöar i området. Under 1400-talet tillkommer namnformer som *Swndistom* och *Swndista* som platsnamn åt Sunnersta. Det råder spekulationer kring uppkomsten av Sunnerstas slutstavelse, det vill säga *-ersta*, men troligen är det härlett från *Sund-Husar* som betyder ”Husa vid sundet” vilket refererar till husen som byggdes längs ostkusten och runt Mälaren (Sunnersta egenhemsförening, 1987, sida 6).

De tidigaste spåren från förhistoriska bosättningar kommer från bronsåldern som varade från cirka 1800 f.Kr.-500 f. Kr. Bronsåldern sammanfaller med tiden då Sunnerstaåsen stack upp tillräckligt mycket från vattnet och blev till en stor ö där människor kunde bosätta sig och leva på. Ön omgavs av två sund vilka är Fyrisåns dalgång i öst och nuvarande Hågadalen i väst. Det finns arkeologiska lämningar i form av gravhögar från denna tid eftersom folket brukade begrava de döda i storhögar (Ibid, sida 9). Klimatet var behagligt under den här tiden och människorna livnärde sig för det mesta på jakt och fiske men även på boskapsskötsel. Efter bronsåldern kom järnåldern. Under övergångstiden mellan bronsåldern och järnåldern som varade mellan år 600–500 f.Kr. inträffade den så kallade fimbulvintern ägde rum vilket var en tidsperiod som innebar hårda livsvillkor för människor och djur. Ett tecken på att det inte fanns omfattande bosättningar då är faktumet att de arkeologiska fynden från denna tid är få. De människorna som bodde i området under järnåldern började förlita sig på järnet som var en inhemsk vara jämfört med bronset som importerades, och det blev en viktig handelsvara. Järnet byttes ut mot exempelvis dyrbara smycken, redskap och vapen (Ibid, sida 10) Ett gravfält daterat till den yngre järnåldern är markerat på fornlämningskartan som kan ses i figur 7 nedan.

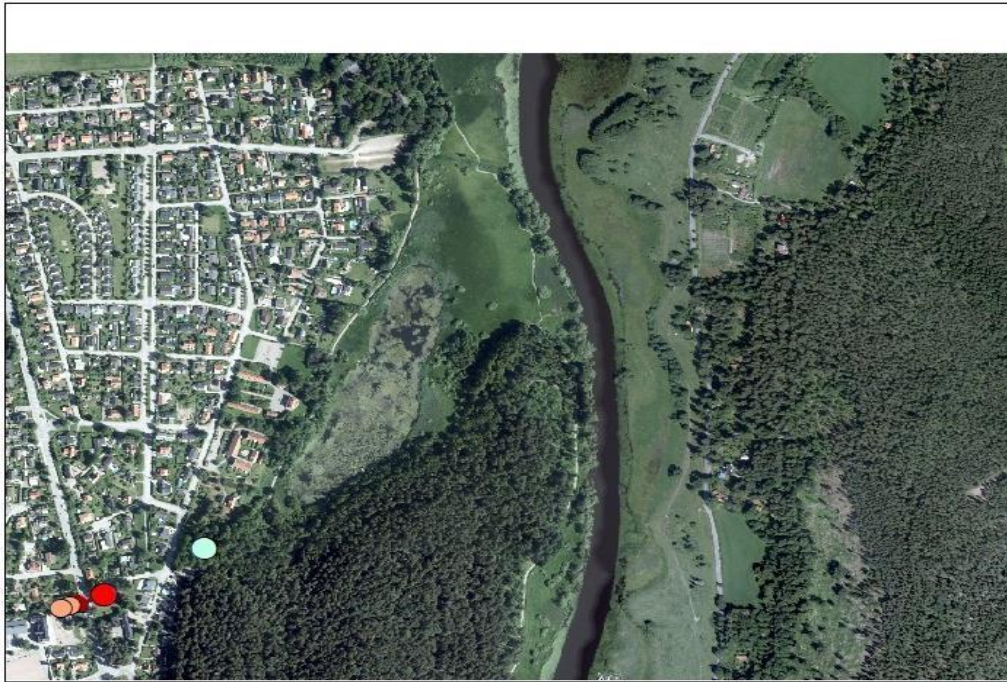
I samband med att det skulle byggas en kyrka och ett församlingshem i Sunnersta, som idag är Sunnersta kyrka, gjordes det omfattande utgrävningar på marken som varit känd som ett vikingatida gravfält i området. Före utgrävningarna fanns det cirka 40 högar och efter dessa så hittades fler arkeologiska fynd som varit dolda under markytan. Många av fynden var

vikingatida brandgravar.¹ I gravarna fanns typiska gåvor som glaspärlor, kammar, spikar, lerkärl och örslevar. Ett utav örslevarna som hittades hade en ovanlig form och det närmast jämförbara objekt som har hittats är en rysk örslev som funnits i anslutning till Ladoga, en rysk insjö. Det finns även tre iakttagbara högar som ligger på privat mark på den västliga sidan om Dag Hammarsköldsväg och på den platsen hittades också sedvanliga fornfynd från vikingagravar. Det som fynden framförallt har påvisat är att folket under vikingatiden hade kontakt med omvärlden (Ibid, sida 13–15.)

Det finns en brist på data gällande när Sunnersta by tillkom under medeltiden och var gårdarna låg, men enligt de tidigaste skriftliga källorna så bestod byn av 5 gårdar och 2 utjordar. Utanför byns tomter låg åkermarken vika var indelade i tegskiften. Alla gårdarna fick en andel av olika jordtyper såsom sandjord, klapperjord och lerjord. Enligt den gamla Upplandslagen “tomt är åkerns moder” fick bönder olika stora tegskiften baserat på storleken på sina tomter. Ju större tomter bönderna hade, desto mer åkermark fick dem. Detsamma gällde andelen äng som varje gård ägde. Genom tvåskiftesbruk där åkermarken utnyttjas vartannat år så kunde byn främja sin resiliens på så sätt att dem inte överbearbetade jorden. Utmarken utnyttjades av alla gårdar inom byn (Ibid, sida 16–18).

¹ En brandgrav är en vikingatida grav där ett lik bränns eller kremeras. Det här sättet att begrava de döda utövades under äldre järnålder framåt slutet på vikingatiden. Gravsättningen skedde oftast i gravfält och brukar ha någon form av överbyggnad som en hög, stensättning eller en rest sten (Uppslagsverk - NE.se, *brandgrav* u.å.).

Fornlämningskarta

Teckenförklaring

- Gravfält från den yngre järnåldern
- Gravfält från Vikingatiden
- Hög
- Stensättning

0 105 210 420 Meters

Kartografer: Fannie Lindström och Romana Suleiman
www.raa.se

Figur 7, fornlämningar i området. Gravfältet innehåller totalt 50 fornlämningar som består av 25 högar och 25 runda stensättningar. Högarna var mellan 0,4–0,8 meter höga och cirka 4–8 m i diameter. En del av högarna är förstörda eller skadade.

3. Metod

Denna landskapsanalys genomförs främst genom kvalitativa metoder då analysen ämnar tolka och förstå förändringar samt områdets användning genom tidigare kartor, fotografier och fältobservationer. Det förekommer även användandet av kvantitativa metoder.

3.1. Repetativ fotoaktivitet

Denna metod har använts i analysen då det möjliggör ett jämförande gällande förändringar som skett över tid i ett område eller på en viss plats. Att synliggöra dessa förändringar kan bidra med att skapa en förståelse för områden, dess kulturella kontext samt att hjälpa utövaren att interagera med platsen på ett nyanserat sätt. (Lemmons et. al, 2014.). I denna analys används metoden för att jämföra utbredande av bebyggelse, markanvändning och direkta förändringar på hus. De flygfoton som har använts för denna metod är inhämtade från Eniro.se.

3.2 Intervju

Vi har valt att intervjua Arne Lagerholm som är ordförande i Sunnersta egnahemsförening i denna analys för att kunna få en mer djupgående förståelse för föreningen samt hur området upplevs. Denna metod är effektiv för att kunna tillgå viktig information i exempelvis form av personers minnen och liknande information. Detta kan exempelvis vara sådant som alla i området någon gång har fått höra av föräldrar och så vidare men information som utomstående har svårt att hitta i skrivna källor. Det är en kvalitativ intervjun som har genomförts med semistrukturerad form för att möjliggöra att intervjupersonen fritt kan tala och komma in på teman de själva anser viktiga. Intervjupersonen har godkänt att hans namn nämns i denna landskapsanalys.

3.3 Geografiskt informationssystem (GIS)

GIS är en kvantitativ metod som genom geodata kan användas till att tolka data samt att framställa kartor. Detta genomförs i ArcMap 10.4.1, och all data är inhämtat från Sveriges geologiska undersökning (SGU) samt från Lantmäteriet. De kartor som skapats innefattar såväl nutida kartor som äldre daterade kartor med information gällande markanvändning, vägsystemet, jordarter och liknande information som möjliggör en tolkning av materialet.

3.4. Fältstudier

Fältstudier är en viktig del i denna analys då den möjliggör en djupare förståelse för undersökningen, detta genom att det i fältstudier går att undersöka mindre detaljer i landskapet som inte går att se på kartor. Exempelvis indikationer på tidigare bebyggelse i form av äppelträd vilket är ett klassiskt trädgårdsinslag, rester av stenrös samt flyttblock och liknande ting. För att på bästa sätt kunna analysera ett område bör den som utför analysen vara väl bekant med området för att tillgå visuell och detaljerad information.

3.5. Jordartsprover

För att vidare analysera vilken typ av jord som finns i området har vi använt oss av jordartsprover som utförts i områdets sankmarker. Proverna har tagits i sankmark eftersom det i blötare jord är enklare att utföra proverna. Provet tas genom att skruva ner ett cirka 1 meter långt metallrör i marken, när röret sedan tas upp ur marken följer prover från marken med som sedan kan analyseras.

3.6. Källkritiskt tänkande och kritik av våra källor

För att söka fakta har vi utgått från olika slags källor. Tre av dessa är böcker, varav två av dem används som kurslitteratur. En del källor är texter som har publicerats i elektroniska tidskrifter. Resterande är källor från internet som exempelvis offentliga pdf-rapporter om bl.a. byggplaner för området utgiven av Uppsala kommun, artiklar om aktuella problem från Uppsala nya tidning (Unt) och information om Uppsalas riksintresse och om Ultunas kulturhistoriska framväxt från Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). En av källorna är en hemsida som tillhör föreningen *Upplands fågelskådare*. En styrka i våra valda källor är att de är skrivna av människor som antingen är auktoriteter inom området, som exempelvis kurslitteraturförfattarna, eller från opartiska källor som exempelvis SLU som har till syfte att utbilda allmänheten. En nackdel med en del av våra källor är att det inte finns datum angivet för allihop, vilket gör det svårt att veta huruvida något som texten behandlar har förändrats på något sätt ända sen texten är skriven. Samt att de som skrivit källorna inte är objektiva i de frågor som rör området, de flesta av våra källor har för avsikt att bevara och främja Sunnersta vilket gör att det läggs extra fokus vid viss information som är viktig för aktören. Detta är något som vi aktivt har tagit med oss i vårt sökande efter information och som vi tagit hänsyn till när vi sedan använt informationen för att det skall bli så objektivt som möjligt.

Vi har i analysen använt oss av en avmätningsskarta som uppskattas vara början av 1700-talet för att kunna jämföra denna med nutida kartor. En nackdel med användandet av äldre kartor är att de inte är fullt så pålitliga som dagens digitaliserade kartor, detta leder till att vi i vårt arbete måste granska materialet för att identifiera de eventuella fel som kartan innehåller.

4. Analys

4.1 Naturgeografiska samband

4.1.1. Områdets topografi

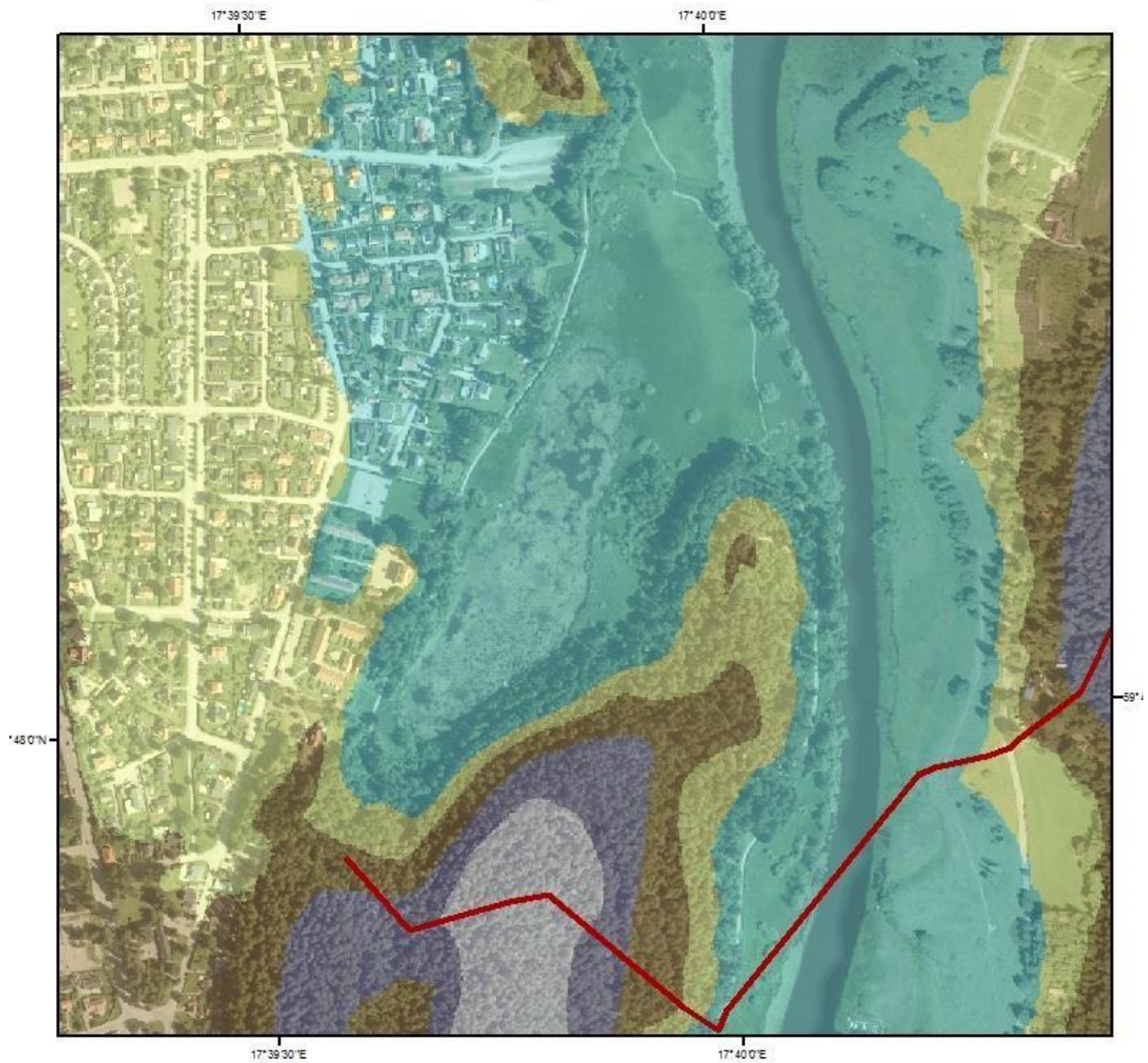
Topografien i området är varierande och en stor del av Sunnerstaåsen finns här. Det finns två olika vattendrag i området, Sunnerstaviken, som är en sjö, och Fyrisån som löper genom mitten av området. Landskapet är för det mesta platt, och toppen på åsen utgör områdets

högsta punkt. Marken runt omkring Sunnerstaviken och Fyrisån omges av vass medan Sunnerstaåsen är klädd i löv- och barrskog beroende på hur högt upp i åsen träden befinner sig. Som det nämndes tidigare så är löv- och barrträden utspridda på åsen beroende på hur torr marken är. Där det är som torrast finns det barrträd och där marken är fuktigare finns det mer lövträd. Den öppna marken på den östliga sidan om Fyrisån fungerar som kohagar åt boskapsdjur och som det framgår i figur 6 så består jordarten till stor del av postglacial lera. Figur 8 och 9 nedan visar hur områdets terräng och höjdskillnader ser ut, och under rubriken *tvärprofilsanalys* går vi djupare igenom de olika mark elementen. En detaljerad karta över områdets olika delar och funktioner kan ses i figur 14.

Figur 8. Terrängkarta över området. © Lantmäteriet, i2014/0060

Höjdkarta

Teckenförklaring

— Tvärprofil

Höjdskalor

<VALUE>

	0,5-5
	5-11
	11-19
	19-29
	29-42

0 75 150 300 Meters

Kartografer: Fannie Lindström, Romana Suleiman

© Lantmäteriet, i2014/0060

Figur 9. Toppen på Sunnerstaåsen är den högsta punkten medan områdena med de lägsta punkterna finns i den yttersta delen av det bebyggda området och både i och runt om Fyrisån. I kartan syns även den sträcka som tvärprofilen är lagd utefter.

4.1.1.2 Tvärprofilanalys

Figur 10. Tvärprofilen visar signifikanta drag och skillnader i landskapet.

Figur 10, som kan ses ovan, visar den tvärprofil som tagits fram i området, tvärprofilen visar de olika vegetationstyper och sediment som präglar landskapet. I figur 9 kan det även ses vart

i området tvärprofilen utgår från. I styckena nedan följer en mer detaljerade förklaring av det data som tvärprofilen visar.

Våtmark

Det finns en del våtmark inom områdets gränser. Allt mer våtmark inom Sverige och Europa har försvunnit på grund av utdikningar de senaste 100 åren vilket gör att den våtmark som finns kvar blir mer värdefull. Våtmarkernas viktigaste egenskaper är att marktypen fungerar som näringsfällor åt framförallt kväve och fosfor, att de bromsar upp vattnet samt att de fungerar som vattenrenare. I dessa marker lever olika små och stora organismer såsom insekter, groddjur och fåglar i känsliga ekosystem (Upplandsstiftelsen, *Våtmarker*, u.å.) Som det framgår i figur 11 nedan växer det bland annat vass och jättegröe i ÅrikeFyris våtmark. Jättegröet är en art som till skillnad från vassen inte växer naturligt i Uppsalatrakten. Det var istället en art som Carl Von Linné hade upptäckt på en resa genom östra Götaland, och genom en av sina studenter introducerade till området och odlade den i stora antal i ett försök att lösa problemet med att det inte fanns tillräcklig med mat till korna under den tiden. Korna åt dock intejättegröet vilket gjorde att det växte ohämmat och spreds mer och mer i och med att det inte förtärdes (Platskod 46 på Linnéstigarna).

Figur 11, fotografi taget av Romana Suleiman 8/10 2019, klockan 13. Våtmarken är ett viktigt markelement i området i anslutning till Fyrisån och Sunnerstaviken.

I områdets våtmarker valde vi att utföra 2 jordprover för att undersöka marken nedanför ytan. De 2 proverna togs på olika platser för att möjliggöra en jämförelse av resultaten. Figur 12 nedan visar det första provet som togs i våtmarkens mitt medan det andra togs på den västliga sidan av Fyrisån på en stig som tidigare varit vattentäckt av Fyrisån men som på grund av landhöjningen nu torkat ut. En bild på provet kan ses i figur 13.

I våra prover fann vi liknande resultat, proverna visade att marken främst bestod av en gråaktig lera, leran är som mest lös högre upp i provet. Detta eftersom detta lager i marken nyligen varit utsatt för vatten vilket gör leran mindre tät. Längre ned i provet var leran mycket

hår packad vilket vittnar om att den har packats i jorden under en längre tid. I det första provet var leran konsekvent genom hela provet och vi kunde inte upptäcka något annat material. I det andra provet kunde vi dock se spår av sand i provets mittersta delar. Detta beror på att denna del av området har stigit upp ur vattnet, torkat ut och sedan översvämmats igen, översvämningen för då med sig sandpartiklar som lagras i marken vilket kan ses i figur 13. Sanden är alltså en indikation på översvämning som orsakats av Fyrisån.

Figur 12. Fotografi taget av Romana Suleiman 21/10 2019, klockan 10:23. Jordprovet är taget på våtmarken och visar jordartens egenskaper.

Figur 13. Fotografi taget av Romana Suleiman 21/10 2019, klockan 11.05. Jordprovet är taget jämte stigen, på sidan närmast åsen som går längs med Fyrisån.

Djurliv

Det finns ett rikt fågelliv i ÅrikeFyris. En del är flyttande fåglar medan andra trivs året runt. Det går att skåda bland annat kungsfiskare, sävsparv och rörsångare längs Fyrisåns stränder (Folder om ÅrikeFyris, u.å.). Vid Sunnerstaviken finns andra arter som änder och kornknarr. Sjöfåglar trivs bra på sjön under vintern på grund av att vattnet är isfritt (Upplands fågelskådare, 2013). Under våra promenader i området har vi även stött på ett flertal hackspettar, de är av arten "Större hackspett" vilket är Sveriges vanligaste sort. Främst har vi sett hanar vilket indikeras av den röda fläcken de har i nacken som honorna saknar. De ses ofta sitta och trumma mot ett träd med sin näbb, detta gör de för att markera revir, locka till sig honor samt för att bygga bon. Trummandet gör det även enklare att spana efter hackspettar i området eftersom det en stilla dag går att höra på längre avstånd.

I bostadsområdet ligger ett grävlingsgryt som har funnits i området i flera årtionden, trots att grytet ligger i närheten av bostäder har människorna i området låtit det vara (Lagerholm, muntlig intervju, 29/10, 2019). Arne Lagerholm säger i en intervju att grävlingarna har varit här i säkert 100 år och borde ha företräde till marken där grytet ligger, och de har således fått vara kvar. Arne beskriver även att de många fruktträden som finns i trädgårdarna lockar till sig rådjur under kalla vintrar och att de ofta kan ses äta fallna äpplen. Han berättar även om en händelse som inte kan ses genom köksfönstret allt för ofta, en get (rådjurshona) hade gått in i grannens trädgård för att föda ett kid. Efter födseln hoppade geten

över staketet och kidet blev kvarlämnat på den andra sidan, turligt nog hade grinden längre ned i staketet rasat samman och de två kunde återförenas (Lagerholm, muntlig intervju, 29/10, 2019).

Ängs- och betesmarker

Utmed Fyrisåns östra kust finns varierande ängs- och betesmarker för kossor och tjurar vilka är öppna för allmänheten att promenera i. I dem finns det bärbuskar, fruktträd och gräs som korna har betat ned. De delar av hagarna som är närmast Fyrisån består av sankmarker där det går att se tydliga klövspår efter korna. Djuren har tillgång till skugga under de flera små skogsdungarna som finns i hagarna (fältobservation), vi tror att dessa skogsdungar kan ha planterats in för att djuren skall få tillgång till någon form av skydd i hagarna. I figur 15 kan det utläsas att det varit jordbruksmark på denna plats sedan tidigt 1700-tal, och att dessa hagar nu är det enda som finns kvar av de gamla jordbruksmarkerna i området.

Vattendrag

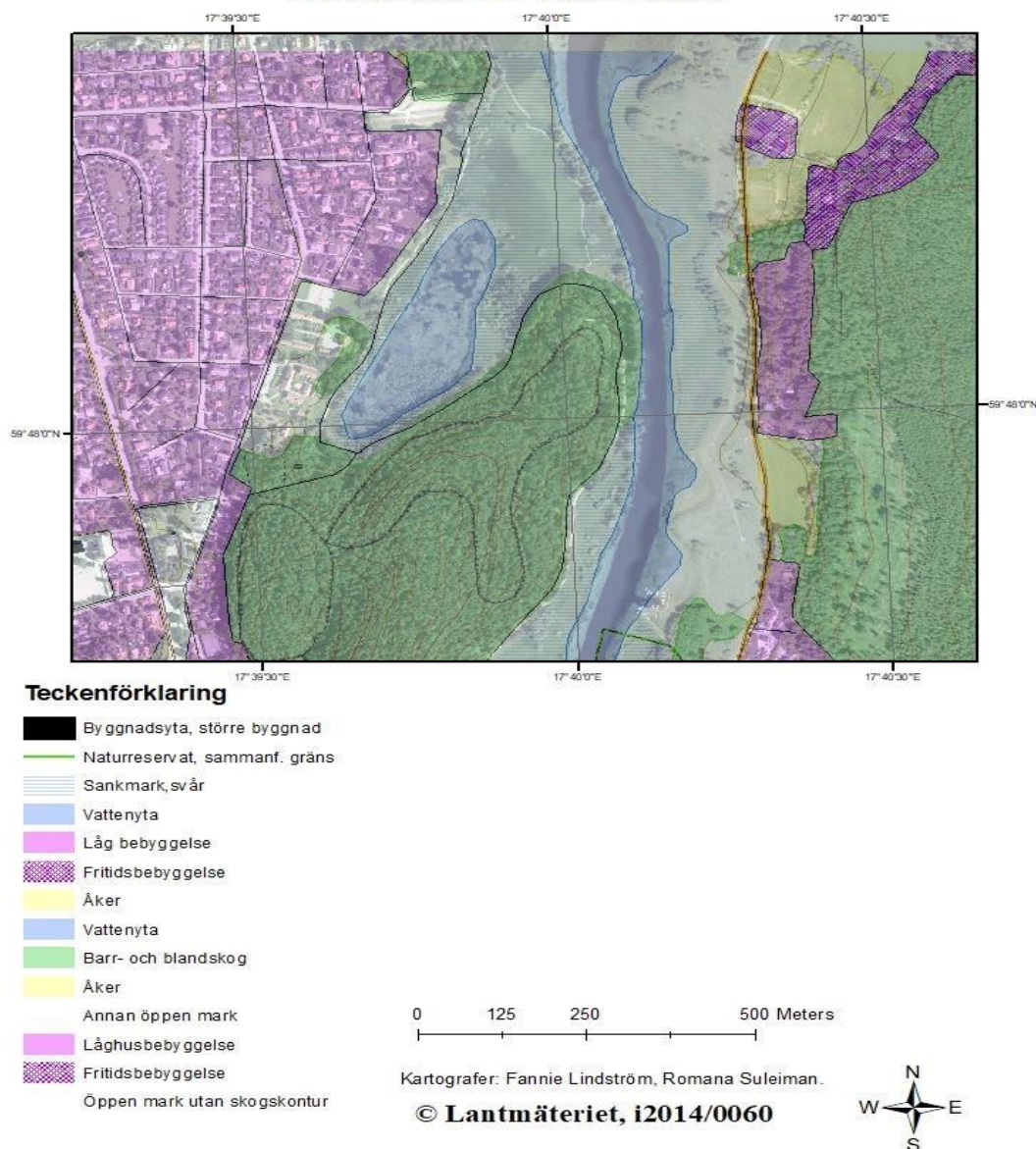
En bit av Fyrisåns nedersta del löper i Årike Fyris mitt. Fyrisån är totalt 40 km, och på grund av närheten till tidigare jordbruksmark som varit lätterederad har det gjort att sedimenten som hamnar i vattnet har gett det en brunaktig färg. Ån har två utvidgningar som kallas Övre och Nedre föret (Olsson m.fl. 2018). Innan så var det som idag är Sunnerstaviken endast en vik på Fyrisån, men som med tiden snördes av på grund av olika faktorer som landhöjning och vattenreglering (Linnéstigarna, u.å.).

4.2 Kulturgeografiska samband

4.2.1 Markanvändning då och nu

Den landhöjning som under lång tid påverkat området har kommit att innebära att delar av landskapet stigit upp ur vattnet, som täckte stora delar av landytan efter den senaste istiden, vid olika tidpunkter. Som tidigare nämnt har detta inneburit att området tidigare varit ett öppet skär innan landhöjningen fick skäret att minska och till slut skapa en enda vattenväg mot Uppsala. Naturgeografiska processer sker under lång tid och landskapet befinner sig i ständig förändring, vilket kommit att innebära att markanvändningen även den förändras. I figur 14 visas en översiktlig karta med dagens markanvändning. Genom att jämföra en avmätningsskarta från början av 1700-talet med en nutida går det att se hur landskapet har förändrats under tiden som gått emellan kartorna (Lantmäteriets, avmätning, Uppsala Stad). I figur 15 kan det utläsas att Fyrisån sedan 1700-talet kommit att förändras i stor skala fram tills idag vilket främst beror på landhöjningen. Fyrisån som tidigare varit bred och omgett av jordbruksmark samt skog är i dagsläget mindre till ytan, jordbruksmarken består främst idag av betesmark för kor. Samt att där det tidigare varit en vik som haft en direkt koppling till ån nu blivit en avskild sjö.

Översikt över Sunnersta

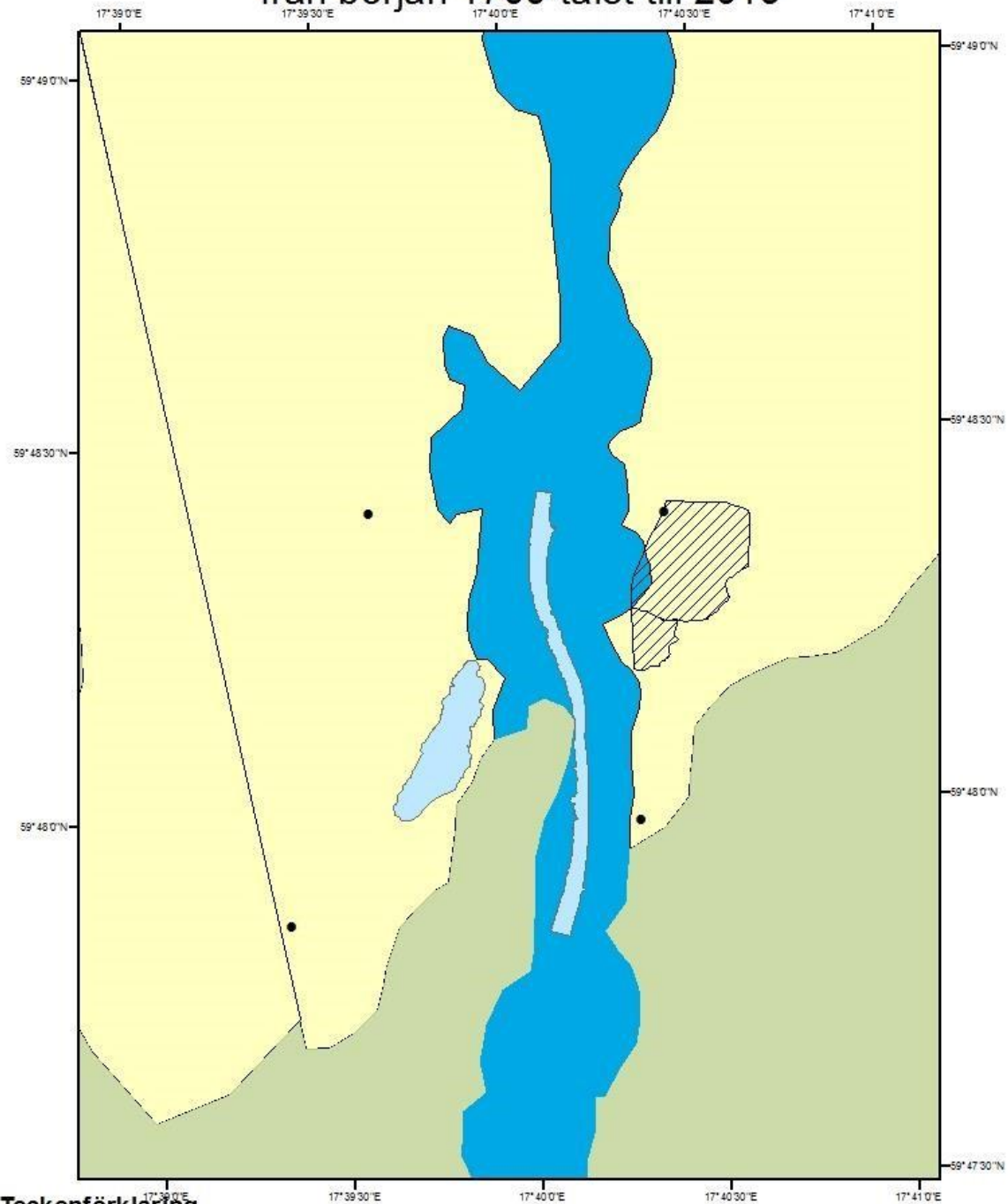

Figur 14, kartan visar markanvändning i området, data hämtad från lantmäteriet.

I figur 15 går det att urskilja att även den odlade marken har blivit betydligt mindre, där den odlade marken tidigare varit dominerande finns nu bostadsområden, skog och rekreationsområden. Stora delar av området har utnyttjats som åkermark vilket framgår i figur 15. Desto mer tid som passerar desto mindre av åkermarken finns kvar för matproduktion. Denna trend är inte specifik för Sunnersta området utan kan ses över hela Sverige och utvecklingen har skett relativt samtidigt då den främst beror på teknisk utveckling. Sverige har gått från att vara ett bondesamhälle där varje enskild familj behöver bruka marken för att kunna försörja sig med den mat de behöver till det industrialiserade samhälle vi lever i idag. Ett samhälle där en minoritet av befolkningen producerar tillräckligt med mat för att kunna överleva den majoritet som förvärvsarbetar inom andra områden (Antonson och Jansson, 2011. Sida

10). Detta har blivit möjligt genom bland annat teknisk utveckling samt ökad förståelse för jordens kemiska beståndsdelar som har kommit att innebära att avkastningen för varje bit odlad mark är större än den någonsin tidigare varit (Antonson och Jansson, 2011. Sida 34–35). Detta innebär som tidigare nämnt att det krävs allt mindre andel av befolkningen för att kunna föra resterande med livsmedel, men även att andelen åkermark som krävs för att producera denna mängd mat blir allt mindre. Då det krävs mindre åkermark för att producera dessa livsmedel kan marken som tidigare använts som åker nu istället användas för andra ändamål (Antonson och Jansson, 2011. Sida 16). Exempelvis för att expandera städer, skapa rekreationsområden och andra användningsområden. Denna utveckling syns tydligt i Sunnersta området där en liten andel av den tidigare åkermarken finns kvar idag, och den jordbruksmark som finns kvar idag består främst av betesmark och ängar (se figur 15). Istället har bostäder byggts och skogsmark fått breda ut sig. Att just bostadsområden är en vanlig ersättare till åkermark kan kopplas till den stora befolkningstillväxt som skett i Sverige över en lång tid. Denna tillväxt har kommit att innebära att fler bostäder behövs och att städer växer sig allt större, marken stiger då i ekonomiskt värde då den kan styckas av och säljas som tomter för ett högt pris på den öppna marknaden. Vidare om bebyggelsens betydelse och framfart kommer att fortsätta i den nästkommande delen av resultaten.

Förändring i jordbruksmark samt vatten från början 1700-talet till 2019

Teckenförklaring

- Gränspunkter
- Skog under 1700-talet
- ▨ Jordbruksmark 2019
- Jordbruksmark under 1700-talet
- Fyrisån under 1700-talet
- Fyrisån 2019

0 150 300 600 Meters

Kartografer: Fannie Lindström, Romana Suleiman.

© Lantmäteriet, i2014/0060.

Figur 15, kartan visar förändringar i jordbruksmark samt vattenförändringar från början av 1700-talet tills 2019. Data hämtad från lantmäteriet.

4.2.2 Bebyggelse och kännetecknande byggnader

Sunnersta bostadsområde

Likt mycket i området har bostadsområdet förändrats över tid och har en rik historisk bakgrund. I området finns förhistoriska lämningar i form av bland annat boplatser och gravar, utifrån dessa lämningar kan området sägas ha haft bosättning sedan cirka 2500 år tillbaka, exakt hur utspritt dessa bosättningar varit i området är dock osäkert. Dock kan det sägas att Sunnersta fram tills slutet av 1700-talet/ början av 1800-talet var en by med jordbrukare som arrenderade marken de odlade på av kyrkan. Detta kom att ändras då Sunnersta delades in i två olika gårdar i och således blev privatägt, gårdarna kom att kallas lilla och stora Sunnersta (Jägerstad & Lundquist. Sida 1–2). Den del som döpts till Stora Sunnersta kom senare att bli Sunnersta herrgård. När Stora Sunnersta köptes av ett konsortium som ämnade att stycka av och sälja tomter av gården i vinstdrivande syfte kom det att innebära stora möjligheter för bostadsområdets framtid och tillväxt. I slutet av 1800-talet hade egnahemsbyggande blivit allt vanligare och verkade för att egendomslös lantbefolkning skulle få möjligheten att förvärva egna bostäder med eller utan små jordbruk. När gårdens stora marker och egendom började att säljas av bitvis kom även denna möjlighet till Sunnersta 1906. I linje med detta kom allt fler tomter att säljas och befolkningen i Sunnersta ökade, 1920 bildades egnahemsföreningen som kom att bli en viktig drivkraft för Sunnerstas utveckling (Jägerstad, Persson, Renborg, Rosén & Rönnblom. 2011.Sida 14).

Föreningens främsta fokuspunkt var i början trädgårds- och fruktodlingar. Men de lyfte även frågor kring egnahemslån, väg-, vatten och avloppsproblem som kom att bli allt viktigare i och med områdets tillväxt. Föreningen påtalade tidigt problem som fanns i området samt drev på dess lösningar, exempel på detta är byggandet av Sunnersta skola och förbättring av områdets avloppssystem. År 1946 kom föreningen att byta namn till Sunnersta egnahems- och fruktodlarförening, detta namn användes fram till 1959 då det gavs dess nuvarande namn, Sunnersta egnahemsförening. Året därpå kom Sunnersta att inkorporeras i Uppsala stad (Jägerstad, Persson, Renborg, Rosén & Rönnblom. 2011. Sida 18). Föreningen kom därefter att samarbeta med Uppsala kommun för fortsatt förbättring av exempelvis bussförbindelser, vägar och frågor av liknande karaktär. 1959 påtalades det av föreningen att Sunnersta utvecklats från ett uppstyckat område i Bondkyrkasocken till en stadsdel tillhörande Uppsala och där möjligheten till en ändamålsenlig planlösning verkade osäker. 10 år senare, alltså 1969 kom besked om hur denna planlösning skulle komma att se ut inom en snar framtid. Uppsala kommun ansåg att Sunnersta som då var ett villasamhälle med 2500 invånare troligtvis inte skulle överstiga mer än 4000 vid en större utbyggnad. Därav fattades beslut gällande att högstadieskola, specialbutiker, bank och liknande tjänster inte skulle komma att byggas i Sunnersta. Istället skulle denna typ av samhällsservice finnas att tillgå i det nybyggda området Gottsunda centrum som efter tillkomsten av en ny vägförbindelse endast låg 2–3 kilometer från området. Sunnersta skulle istället bli centrum för rekreation vilket skulle främjas genom utbyggnad av skidbackar, lokaler, båthamn samt restriktioner gällande att bygga bostäder i närliggande områden till Mälaren (Jägerstad, Persson, Renborg, Rosén & Rönnblom. 2011.Sida 26). Kring 1969 och fram tills cirka 1975 inleddes en stor tillväxt i bostadsbyggnation i Sunnersta, det var främst villor med mindre trädgårdar som byggdes. Nästa stora tillväxt spurt ägde rum 2000–2010 med än mindre tomter än den tidigare tillväxtspurten, detta kom att innebära att trädgårdarna främst består av gräs, buskar och

blommor. Något som skiljer sig från de äldre tomterna som haft ett stort fokus på fruktträd och ett rikt trädgårdsliv.

Intervju med ordförande för Sunnersta egnahemsförening

Vi blev bjudna hem till Arne Lagerholm som är ordförande för Sunnersta egnahemsförenings för att utföra en intervju om föreningen och området. De valda frågorna utgick från 3 olika teman, aktuella och centrala frågor för föreningen, vilken typ av gemenskap som finns i området samt den vision som finns för Sunnerstas framtid.

Arne ger intryck av att bry sig mycket om Sunnersta och framförallt om dess invånare, han nämner vid ett flertal tillfällen situationer där åtanken på barnens säkerhet varit central. Bland annat då föreningen förespråkade fler farthinder och en lägre hastighetsgräns närliggande skolans område, vilket inrättades. Han beskriver att en stor del i föreningen är att den är menad för området och dess invånare, därav är föreningen partipolitisk obunden. Av denna anledning har föreningen kontakt med tjänstemän inom kommunen och inte olika aktiva politiker. Han beskriver även att föreningen i så stor grad som möjligt försöker verka för vad befolkningen i Sunnersta tycker, detta genom att vara lyhörda och känna av de åsikter som är återkommande och gemensamma för att kunna lyfta dessa frågor. Föreningen har idag 480 medlemshushåll där varje hushåll betalar en medlemsavgift på 100 kronor om året, medlemmarna räknas i hushåll och inte i individer, så själva medlemsantalet kan antas vara något över det dubbla.

En fråga som länge har varit aktuell för föreningen är den gällande vägar och trafik, i dagsläget gäller detta främst en förbättring av vägen som leder in till stadskärnan. Detta eftersom Sunnersta byggts ut och utvecklats men vägen ut ur området inte upplevts ha följt samma takt, han beskriver att det runt klockan 8 på morgonen är svårt att ta sig fram på Dag Hammarskölds väg. Föreningen har idag en tillsatt grupp för denna typ av frågor vilken passande nog heter "trafikgruppen". Föreningen samarbetar även aktivt med Bergsbrunna egnahemsförening, detta eftersom de har liknande åsikter gällande utvecklingen av trafik och liknande frågor. Genom ett samarbete med Bergsbrunna egnahemsförening, som även de har en historia av kommunal kontakt kan föreningarna tillsammans försöka påverka de frågor som gäller områdena. När vi frågar Arne om föreningens inflytande kring de frågor som påverkar området säger han att det kanske är 1/10 gånger som försöken lyckas. Under intervjun nämner han ett par av de gånger då föreningen har lyckats påverka beslut och påkallat problematik i området. Ett exempel på detta är en lekpark som ligger i närheten av Arnes bostad som kommunen glömt bort att underhålla under en längre tid, efter ett samtal dit har kommunen kommit att rusta upp lekparken. Arne talar även om att det endast är 5 % av allt vatten på jorden som är drickbart och att det vattnet som finns tillgängligt är av olika kvalitet. Det vatten som finns i Sunnersta är på grund av åsens filtration av väldigt god kvalitet och en naturresurs som bör tas till vara på och bibehålls. Det är planerat att Bertil Lustig, som är avdelningschef för dricksvatten i Uppsala kommun, ska komma och hålla ett föredrag för föreningens medlemmar om just denna naturresurs på föreningens höstmöte som äger rum i november 2019.

Arne beskriver att det finns en gemenskap i området, det är en sorts norm att alla hälsar på varandra och eventuellt stannar och byter några ord. Men framförallt så återfinns gemenskapen hos de närmsta grannarna och de man känner lite mer, detta eftersom det är svårt att känna alla ordentligt i ett så pass stort område som Sunnersta ändå är. Han säger att

ett par stycken säkerligen lärt känna varandra genom föreningen men att han inte kan svara på i vilken utsträckning som föreningen bidrar till den gemenskap som finns i området. Det finns även en grannsamverkan i området där varje gata har en utvald person som är kontaktperson till polisen. Detta skapar en trygghet och ett smidigt kommunikationssätt mellan befolkningen och polisväsendet i den händelse att något misstänkt sker.

Vi ställde frågan gällande vad som är viktigt för föreningen att bevara i Sunnersta och fick svaret att det viktigaste att bevara är områdets karaktär, de vill exempelvis inte att det skall byggas höghus på varenda ledig bit mark som står obrukad. Områdets karaktär syftar på hus, trädgårdar och marken i området förklarar Arne. Han säger att Sunnersta idag är väldigt unikt då det är uppbyggt på ett stugområde och till viss del än idag har behållit den känsla detta inger, exempelvis finns en äldre jordkällare kvar på tomten och liknande exempel går att finna i grannarnas trädgårdar.

Sunnersta bostadsområde som började som en bondby och år 1928 hade 727 invånare har kommit att utvecklas till en stadsdel tillhörande Uppsala stad och hade 2009 5712 invånare (Jägerstad, Persson, Renborg, Rosén & Rönnblom. 2011.Sida 12).

I figurerna nedan går det att se en att den åkermark som fanns mellan 1955–1967 (figur 17) år 2019 (figur 18) är bostadsområde. Genom att jämföra dessa figurer mot varandra går det att se dels bostadsområdets utbredning dels tillkomsten av vägar inom området.

Figur 17. Historiskt flygfoto från 1955–1967, Figur 18. flygfoto över Sunnersta från data hämtad från Eniro.se. 2019, Data hämtad från Eniro.se.

Sunnersta kyrka

Planeringen för Sunnersta kyrka började år 1950 då Helga Trefaldighets församling köpte marken av ett spårvägsbolag som hette Uppsala-Mälaren. Vid det laget fanns det redan en kyrka söder om området, nere vid Flottsund, som hade varit bruk sedan år 1919. Kyrkan kallades för Flottsundskyrkan och på dess tomt fanns den så kallade Flottsundsgården. Huset användes som leksskola och som lokal för konferenser, och den användes tillfälligt som en

skola när Sunnerstaskolan varit en militärförläggning under kriget(Sunnersta egnahemsförening, 1968, sida 40).Lars Ridderstedt som var den dåvarande generalsekreteraren i kyrkans byggnadsbyrå var ansvarig för att ta fram skisser för hur kyrkan skulle se ut samt hur den skulle byggas, och till slut beslöts det att den nya kyrkan skulle byggas i liggtimmer från Dalarna. Den skulle timras av timmermän från Våmhus. Som tidigare nämnt så upptäcktes flera gravfynd från vikingatiden på platsen och för byggnadsrådet blev det svårt att komma fram till en lösning gällande hur det skulle gå att göra en utgrävning på platsen. Med hjälp av Bertil Almgren, professor i nordisk och jämförande arkeologi vid Uppsala universitet, så löstes det problemet i och med att han lovade att utföra utgrävningarna med hjälp av sina studenter utan kostnad. Även föräldrar från Sunnersta skolans föräldraförening deltog i utgrävningarna(Sunnersta egnahemsförening, 1968, sida 40). Kyrkan och församlingsgården invigdes år 1968. En fornlämningskarta över var gravfynden finns på området finns i bilaga A. I bilaga B finns en bild och mer detaljerad information om kyrkan.

Sunnersta herrgård

Sunnersta herrgården börjar som ett rusthåll och blir privat egendom först 1753 då det köptes av Peter Becklin som rustar upp det genom att installera spisar och sätta panel i taken samt byter ut golven. Efter hans död ärver sonen det men säljer det till Fredric Borell vars dotter, Wendela Christina, kom att bli den första ägaren som permanent bosätter sig på gården. När enskifte genomfördes cirka i slutet av 1700-talet till början av 1800-talet kom Sunnersta att delas in i stora och lilla Sunnersta. Detta kom att innebära att det rusthåll som Wendela Christina ärvt blev Stora Sunnersta genom en sammanslagning av övriga lantbruksfastigheter och utjordar i området. Arealen kom att utgöra 328 tunnland, dock innefattas inte Sunnerstaåsen i denna indelning utan förblev istället en kronopark. Efter enskiftets införande kom gårdens ekonomibyggnader såsom stall, lador och magasin att byggas söder om gårdshuset där även arrendatorsbostaden låg. Det tros vara under Wendelas tid som den nuvarande herrgårdsbyggnaden uppfördes, byggnaden var inflyttningsredo cirka 1812. Wendela Christinas första make avled kort efter att de flyttat till gården, hon gifte senare om sig och när denna make fick ett arbete som major och postkommisarie i Grisslehamn sålde de gården år 1826. Efter detta kom gården sedan att byta ägare i rask takt ända fram tills 1855 då den slutligen ägdes av samma familj under 50 år, gården köptes av Jakob Theodor Stiernstedt och därefter hans son. Genom kyrkböcker och husförhörslängder går det att utläsa hur många arbetsledare, jordbruksarbetare, vilka också kan kalla statare, och pigor som bodde på Sunnersta herrgård och i statarbyggnaden under denna tid (Jägerstad & Lundquist. Sida 4). Under hela 1800-talet sker långsamt en förändring i Sverige gällande hur gårdar byter ägare, från ett etablerat arvssystem till att det blir allt vanligare att gårdar och mark läggs ut på öppna marknaden (Antonson och Jansson, 2011.Sida 56.). Att ärva gårdar och mark är dock fortfarande viktigt, snarare än att ersätta arvet kompletterar den öppna marknaden detta sätt genom att främst beröra avstyckningar och andra mindre affärer. Sunnersta herrgård följer till viss del denna trend genom att Herrgården först gått i arv till att i allt större grad säljas på den

öppna marknaden. Exempelvis såldes herrgården 1906 till ett konsortium bestående av 7 parter med vinstdrivande intentioner, syftet med köpet var att stycka av herrgårdens mark till villatomter och för rekreatjonsbebyggelse.

Herrgårdens huvudbyggnad var en utav de första att styckas av och under de första åren bytte återigen herrgården ägare i rask takt. År 1917 började en föreståndarinna för pensionat att bedriva vilohem i herrgårdens huvudbyggnad, vilohemmet kom sedan att bedrivas ända fram till 1957, dock av olika föreståndare. Då vilohemmet avvecklades fick Uppsala stad erbjudande om att köpa herrgårdsbyggnaden, vilket de 1957 gjorde i syfte att bedriva föreningsverksamhet för unga i byggnaden (Jägerstad & Lundquist. Sida 4). Att endast driva föreningsverksamhet visade sig dock vara icke lönsamt så mellan 1963–64 byggdes byggnaden ut och renoverades. Detta för att kunna verksamma som ett vandrarhem under sommarmånaderna och som föreningsverksamhet under de månaderna med lägre turism och besökare. Sedan 1994 är herrgårdsbyggnaden privatägd av familjen Holm som bedriver konferenser, restaurangverksamhet samt vandrarhem (Jägerstad & Lundquist. Sida 5).

Sunnersta herrgård har kontaktats för att delta i en intervju gällande vidare information om gårdens historia, dock har vi tyvärr inte erhållit något svar från dem.

I figur 19 och 20 går det tydligt att se förändringen av markanvändningen och den uppstyckning som skett i Sunnerstaområdet. I flygfotot från år 1938 fanns bara några enstaka byggnader i området. 1958 har betydligt fler hus tillkommit och avstyckningen skett i högre takt.

Figur 19. Historisk flygbild, tagen från väst med överblick mot östligt perspektiv. Över Sunnersta från, 1938. Den röda pilen pekar på Sunnerstaskolan. Hämtad från Eniro.se.

Figur 20. Historisk flygbild, tagen från öst med överblick mot västligt perspektiv. Över Sunnersta från, 1958. Den röda pilen pekar på Sunnerstaskolan. Hämtad från Eniro.se.

Liljekonvaljeholmen

1920 byggdes den folkpark som kom att kallas Liljekonvaljholmen på utförande av Uppsalas vänstersocialister, parken fick sitt namn då det innan landhöjningen varit en holme och är känt för att vara rikt på liljekonvalj. Parken har en tillhörande scen samt dansbana där det under snart 100 år har arrangerats bland annat dans och teater. 1942 köptes liljekonvaljholmen av Independent order of God templers, vilket var en föregångare till vad som idag är IOGT-NTO, och har sedan dess tillhört organisationen (Liljekonvaljeholmen. *Historia & framtid*).

1958–1959 byggdes en ny dansbana som fortfarande används och är en utav de idag största banorna i Mellansverige. Just dansbanan och dansen har varit en central del i folkparken, människor samlades i parken för att dansa och umgås. Folkparken har anpassat musik och dansmiljö för att förbli moderna vilket har kommit att innebära att parken har arrangerat exempelvis bugg såväl som disco som ackompanjeras av dåtida populära orkestrar (Liljekonvaljeholmen. *Historia & framtid*). Ett stort antal kända orkestrar har spelat på liljekonvaljeholmen och musiken har således varit lika central för folkparken som dansen. Publiken har lockats dit av kända artister såsom Monica Zetterlund, The Who och inte minst ABBA. Speciellt ABBA har satt bestående spår av sitt besök då parkens dåvarande scen var för liten för uppträdandet och beslutet togs att riva den för att bygga en scen som var 4 gånger så stor och hade en el kapacitet som motsvarade elkonsumtionen av hela dåvarande Sunnersta (Liljekonvaljeholmen. *Historia & framtid*).

4.2.3. kommunikationsleder då och nu

En viktig fornlämning i området är en hålväg som är en del av ett stort hålvägssystem som består av cirka 8 hålvägar. De går i nordväst till sydost-riktning. De är cirka mellan 0,2–2,5 meter djupa och 1–6 meter breda. Varje hålväg är mellan 43–280 meter lång och sammanlagt har de en total längd på cirka 1 km (Riksantikvarieämbetet, 2018). Hålvägar är gamla vägar som uppkommit genom att de använts som viktiga gemensamma leder som har trampats upp och bibehållits av hästar, boskap och människor (Harrison, 2015). De är alltså inte likt moderna vägar anlagda med redskap, grus och asfalt utan har genom det frekventa användandet utav dem trampats upp till den grad att det skapats en väg. Jorderosion och regnvattens framfart har gett hålvägarna dess karakteristiska utseende som nästan kan liknas vid ett dike eller en fåra i marken, i figur 21 nedan kan vi se hur en hålväg ser ut idag.

Figur 21. Fotografi taget 11/10 2019, kl. 09:43.

4.2.4. Åsen som kommunikationsled

Sunnerstaåsen har varit en gammal kommunikationsled i området som har varit av stor betydelse under lång tid. Innan dagens moderna asfaltsvägar och tillgång till bil färdades människan till fots eller på häst på de stigar som fanns igenom bland annat skog och våtmark, något som inte alltid var helt enkelt. Att dra stora vagnar med gods eller liknande genom Sunnersta områdets våtmarker hade varit både krångligt och tidskrävande, rullstensåsen som är relativt flack och framförallt torr på åsens topp lämpade sig därför till en god transportsträcka i området (SGU, Isälvs sediment, spår av isälvarna). Jorden uppe på åsen var en av de förutsättningar som gjorde den attraktiv för transporter, men även det faktum att man kunde färdas på en höjd var en fördel. Detta eftersom människorna som färdades längs stigarna hade god utsikt över eventuella rövare eller andra människor som vistades i området, denna aspekt innebar att stigen var relativt säker jämfört med att färdas nedanför åsen. Även Fyrisån som befinner sig i närheten av åsen har länge varit en central kommunikationsled, detta eftersom det tidigare varit enklare att frakta stora mängder gods via vatten än på land. Men även det faktum att Fyrisån länge har varit den enda vattenvägen in i Uppsala har

inneburit att den spelat en viktig historisk roll. Som ensam vattenled in i staden har den trafikerats flitigt och den som kontrollerat Fyrisån har relativt enkelt kunna styra över beskattningen för fartyg. Just den aspekt att ån är enkel att kontrollera har inneburit att kontrollen över den har varit viktig ända tillbaka till att de första människorna bosatte sig i Uppsala då kontrollen av ån gav ett stort övertag.

4.2.5 Riksväg 255

Riksväg 255 går idag genom området på den östliga sidan, det är en väg som går mellan Uppsala och länsväg 263 i Märsta. Riksvägen är idag normaltrafikerad och trafiken går främst mellan Uppsala och Stockholm. Fram tills 1962 var vägen en del av den gamla E4an som då kom att dras om så att riksväg 255 inte längre var en del av europavägen. Den allt tyngre och tätare trafiken har nu alltså förflyttats från 255 till nya E4an som ligger strax utanför området.

4.2.6. Område som rekreationsområde

Området förvaltas idag av Uppsala kommun, på sin hemsida skriver kommunen ut de tänkta mål och syften som finns för området. Dessa syften innefattar att bevara områdets olika marker för forsknings och undervisningsverksamhet, utveckla och bibehålla biotoper för ett rikt fågelliv samt för vattenorganismer, att utveckla och bevara allmänhetens möjligheter till fritid och naturupplevelser (Uppsala kommun. *Folder om ÅrikeFyris med karta över området.*). Det sistnämnda syftet finns det tydliga spår av i landskapet i form av vandringsleder som löper genom majoriteten av området med tillhörande belysning som tänds under kvällstid. I vissa av de delar av området som består av våtmark har det installerats spång för att möjliggöra promenader och utforskande av området. Detta vittnar om att det finns en vilja att människor skall vistas i området och kunna ta del av den naturliga mångfald som erbjuds och bruka det som ett rekreationsområde. I led med detta finns det utvalda platser på området där allmänheten kan ta del av grillar, vindskydd och utedass.

Det diskuteras kring om ÅrikeFyris kan uppfylla kriterierna som krävs för att ingå i UNESCO:s lista över världsarv innebär detta att aktörer inom samhället vill beskydda områdets kulturella värde för framtida generationer (pdf). Det skulle innebära att området får ett ännu starkare skydd som gör det omöjligt för framtida exploateringar. Med tiden skulle det göra området mer attraktivt för besökare framförallt när det finns färre platser i storstäder som bevaras orörda och mer och mer kommer med stor sannolikhet utnyttjas för att möta behovet av ett växande invånarantal. Utan ett sådant starkt skydd finns det en risk att planen på att bygga en ny väg som förbinder Ultuna med Gottsunda blir verklighet (Wolters, 2012).

4.2.7. Linnéstigar

Ett känt inslag i området är de stigar som kallas Linnéstigar, de har fått sitt namn eftersom det är de stigar där Carl von Linné höll exkursioner med sina studenter. De har återskapats och

blivit vandringsleder för att människor än idag ska kunna ta del av den naturlära Linné föreläste om. Uppsala stad har investerat i olika stationer längs stigarna där det finns information om den närliggande vegetationen samt historiska fakta om platsen. För de som vill veta mer samt få uppleva Linnés föreläsningar finns möjligheten att ringa ett telefonnummer med en platskod. I andra änden kommer en imitation av Carl Von Linné att svara och hålla ett kortare föredrag om sin historiska anknytning till platsen och liknande information (Linnestigarna.se. *De åtta vandringarna är gjorda på två sätt*).

Faktumet att det diskuteras kring om ÅrikeFyris kan uppfylla kriterierna som krävs för att ingå i UNESCO:s lista över världsarv innebär detta att aktörer inom samhället vill beskydda områdets kulturella värde för framtida generationer (Franzén, 2018). Det skulle innebära att området får ett ännu starkare skydd som gör det omöjligt för framtida exploateringar. Med tiden skulle det göra området mer attraktivt för besökare som söker rekreation framförallt när det finns färre platser i storstäder som bevaras orörda och mer och mer kommer med stor sannolikhet utnyttjas för att möta behovet av ett växande invånarantal.

De tidigare redovisade kartorna över området visar att Fyrisån för varje århundrade får ett minskat flöde. Utvecklingen kommer troligtvis ut så även i framtiden. Landskapet kommer då naturligt gå igenom förändringar som ett resultat av det. Utsläppen av olika ämnen i Fyrisån såsom hormoner och mediciner påverkar också vattendragets kvalitet och biologiska mångfald. Detsamma gäller skräpet som hamnar i vattnet och både förorenar vattnet och kostar mycket att rengöra. I framtiden kan det bli så att det kommer finnas särskilda kostsamma reningsverk för Fyrisåns vatten som är till för att ta bort substanser som är svåra att bryta ner såsom antibiotika och hormoner (Heimer, 2018).

Även om de olika markslagen är skyddade i och med att området idag är ett naturreservat, så kan exempelvis våtmarken i området påverkas allvarligt av negativa klimatförändringar, vilket är ett av våtmarkens stora hot (Öberg, 2019). Det skulle framförallt rubba den naturliga balansen som finns i våtmarkens känsliga ekosystem.

5. Diskussion

5.1. Naturgeografen i området

De olika naturgeografiska faktorer som påverkar området är nära sammankopplade till varandra i den mening att de uppstått i relation till varandra eller som en ren konsekvens av

varandra. Dessa faktorer kan ses i form av kronologiska företeelser som påverkar de kommande möjligheterna. För att kunna förstå det landskap som finns idag bör därför historien undersökas samt förstås. Det första viktiga skeendet utgör en vital grund för den helhetsbild av landskapet som kan observeras i nutid, denna bas utgörs av den berggrund som skapades för cirka 2 miljarder år sedan. Berggrundens bildande har möjliggjort all annan naturgeografisk aktivitet i det valda området. Den djupvittring som sedan pågick under juraperioden som kom att leda till bildandet av ett sprickdalslandskap i Uppsalatrakten är det nästa viktiga skeendet i området. Detta eftersom detta sprickdalslandskap har kommit att påverka de olika naturliga områden som finns i landskapet genom att landhöjningen påverkat sprickdalslandskapet i olika utsträckning. Detta har exempelvis visat sig i att landskapet under en tid var ett skär där endast de allra högsta punkterna stack upp som öar eller kobbar ur vattenmassorna. Utan sprickdalslandskapets olika höjdskillnader hade detta skär inte varit möjligt. Även den senaste istiden har spelat en viktig roll i landskapets utformande då detta är en naturlig kraft som minst sagt stökar om på landskapets yta. Utan den senaste istiden hade exempelvis inte åsen bildats och framförallt hade inte den översvämning som tidigare nämnts uppstått. Under istiden bildades även stora delar av Sunnerstas jordarter som är en avgörande faktor till den typ av vegetation som växer där idag. Landskapet är kort sagt i ständig förändring vilket kan ses i att Fyrisån under lång tid fått ett minskat flöde och kommit att krympa allt eftersom åren går. Troligtvis kommer detta att fortsätta även i framtiden. Landskapet kommer då naturligt gå igenom förändringar, som vi inte kan förutspå exakt hur dessa kommer till uttryck, som ett resultat av detta. Utsläpp av olika ämnen i Fyrisån såsom hormoner och mediciner påverkar också vattendragets kvalitet och biologiska mångfald, vilket vi troligtvis kommer att se konsekvenser av i framtiden. Detsamma gäller skräpet som hamnar i vattnet och både förorenar vattnet och kostar mycket att rengöra.

Alla dessa naturliga och antropogena processer kan ske med miljarder år mellan varandra, men likväl skapar de första skeendena ett ramverk för vilken utveckling som är möjlig i området.

5.2. Kulturgeografin i området

Kulturgeografin är likt naturgeografin beroende av platsens historia och dess skeenden för att kunna förstå dess nutid. Några av de platser som varit historiskt viktiga är än idag centrala delar av området, de platser som varit centrala tidigare tenderar att bestå till en viss grad även i nutid. Exempelvis har Sunnersta herrgårds huvudbyggnad bevarats genom historien och är ett attraktivt besöksmål i Sunnersta än idag, dock har dess syfte förändrats drastiskt. Från att vara en herrgård med mycket tillhörande mark och arbetare till en avstyckad tomt där huvudbyggnaden nu fungerar som värdshus och restaurang. Denna förändring i brukande och användning kan ses som en konsekvens av förändringar i demografi där befolkningen har ökat i en stor skala och de kulturella värderingar som råder i samhället. Dessa förändringar i befolkning, levnadssätt, alltså skiftet från ett jordbrukarsamhälle till ett industrialiserat samhälle, och kultur är en av de viktigaste drivkrafterna till Sunnerstas kulturgeografiska utveckling. Sverige har gått från att vara ett jordbrukarsamhälle till ett industrisamhälle och nu till vad som kan benämnas som ett servicesamhälle. Dessa olika samhällen följer alla vitt skilda levnadssätt och det speglas i kulturgeografin genom hur det antropogena landskapet utformas. Sunnerstas utveckling är ett tydligt exempel på hur förändrade levnadssätt i sin tur

påverkar landskapet. När allt fler människor började förvärvsarbeta och herrgårds epoken led mot sitt slut uppkom Sunnerstas egnahemsförening och liknande föreningar runtom i landet för att främja ägandet av det egna hemmet och dess utveckling. Denna expansion av nya bostäder och invånare ledde till ett utvecklat avloppssystem, vägar och liknande förändringar. Nya tider krävde förändring i form av ett nutida landskap som passade dess ideal.

5.3. Kopplingen mellan naturgeografi och kulturgeografi i området

Med hjälp av denna landskapsanalys kan ett samband mellan de naturgeografiska och kulturgeografiska förutsättningar som finns i området belysas. Detta genom att det i de olika resultatdelarna finns en gemensam röd tråd, nämligen den att de naturgeografiska förutsättningar som finns i området har legat till grund till varför kulturella företeelser uppstått på specifika platser inom området. På samma sätt som de naturgeografiska förutsättningarna som finns i området skapar ett ramverk för kommande naturgeografi skapar de även ett ramverk för de kulturgeografiska förutsättningarna. Något som tydligt kan ses i Sunnersta området. Människor valde tidigt att bosätta sig i området eftersom åsen, som bildats på grund av den senaste istiden, och ån har varit viktiga naturtillgångar. Platsen kom även tidigt att bli en viktig kommunikationsled och strategisk plats. Även långt senare valde människor att bruka jorden eftersom marken på grund av den senaste istiden och den översvämning den orsakat var väl lämpad för odling. På grund av detta och liknande faktorer kom bosättningarna att finnas kvar och expandera med tidens gång. Än idag är områdets naturtillgångar vitala anledningar till hur och varför människan vistas i området. Det rekreativsområde som finns i Sunnersta idag är något som attraherar människor att vistas i området och är en stor del av Sunnerstas satsningar. Trots att området inte befinner sig i närheten av sitt naturliga utgångsläge så är de naturliga förutsättningar såsom ån, åsen och det fågelliv som finns i området det som gör det attraktivt för rekreation. Idag finns ett behov och en önskan om att ha naturen nära till hands och lättillgängligt för människor, vilket till stor del förklarar alla de leder och lyktstolpar som återfinns i området.

Även om det är ett antropogent landskap, dock i olika grader i vissa delar av området, så skapar naturen det ramverk i vilket vi bygger den mänskliga tillvaron i.

6. Slutsatser

Denna landskapsanalys har syftat till att skapa en djupare förståelse för hur naturgeografiska processer och landskapets uppbyggnad har förändrats över tid och hur dessa förändringar har påverkat områdets användningsområden. För att göra detta syfte möjligt valdes 3 frågeställningar som tillsammans skapar en förståelse för undersökningsområdet, nedan kommer vi att försöka besvara dessa frågeställningar.

Vi har kommit fram till att områdets berggrund bildades för cirka 1,8–2,5 miljarder år sedan och genom en djupvittring under juraperioden skapades ett sprickdalslandskap i Uppsalatrakten. När området senare hade förflyttats till den plats det idag befinner sig på har den senaste istiden påverkat området genom dess framfart och även nedsmältning. Glaciären kom att lämna spår i landskapet i både topografiska lämningar såväl som i jordarter. I området

finns bland annat isälvsediment och morän. Glaciärens avsmältning som orsakade översvämningen i området kom att bidra till att den postglaciala leran samt sanden som finns i området blivit bördig mark. Detta eftersom jordarterna bildats under vatten och därav innehåller rikliga mängder näring och har en god förmåga att bibehålla fukt.

De förutsättningar som jordarterna för med sig har kommit att innebära att människor har valt att bosätta sig på platsen under lång tid. Just egenskaperna som den postglaciala leran och sanden besitter har inneburit att marken länge använts som odlingsmark. I denna analys framgår det dock tydligt att den inte endast är områdets jordarter och naturgeografiska förutsättningar som påverkar hur människor brukat marken genom historien, utan att även mänskliga drivkrafter spelar en väsentlig roll. Människor har länge brukat jorden som åkermark men det syns en tydlig förändring i detta förhållningssätt då den tekniska utvecklingen gått framåt. När det inte längre krävdes stora arealer åkermark för att försöka folket med mat sker en omprioritering gällande åkermarken. Den minskar drastiskt och blir till slut nästintill obefintlig i området, istället får bostadsområdet en större utbredning. Fokus gällande markanvändningen skiftar från överlevnad genom matproduktion och gårdsägande till privat ägande av hus och närliggande natur som en rekreations tillgång. Området kommer högst troligen att fortsätta att förändras även i framtiden, detta eftersom varken naturliga eller samhällsliga processer någonsin står still. Då de naturliga begränsningar som finns i ett område tidigare påverkat hur området senare har utvecklats gällande markanvändning kommer detta troligtvis att stämma även i framtiden. Naturen sätter vissa gränser för vad som är möjligt i ett område, det går såklart att försöka ändra eller ta bort dessa gränser men det kräver många gånger mycket möda och kapital. Att göra en prognos över exakt hur området kommer att se ut om 100 år är nästintill omöjligt, men utifrån den historia som vi behandlat i denna analys kan vi ana de risker och krafter som verkar i området.

Då Uppsala är en storstad i behov av stora mängder bostäder och att världen ser en växande befolkning är en risk att markanvändningen kommer att skifta än en gång på grund av mänskligt behov. Skog och rekreationsområde kan komma att förstöras för att göra plats åt nya byggnader. Dock talar det faktum att området möjligen hamnar på UNESCO:s lista över världsarv emot detta. Om området kommer att skyddas som ett världsarv är möjligheterna för exploatering av naturresurser mycket begränsade för vinstdrivande aktörer.

Sunnersta område har som ovan nämnt den aktiva föreningen Sunnersta egnahemsförening, de har varit en viktig drivkraft i utvecklingen av Sunnerstas bostadsområde. Föreningen har sedan Sunnersta var en bondby drivit på viktiga frågor som rör området och kommer troligtvis att fortsätta med detta även i framtiden. För området tror vi att det kan vara en viktig faktor för den fortsatta utvecklingen att det finns en gedigen förening som vill områdets bästa och som har en vana att få sina röster hörda.

Området kommer utan tvekan att fortsätta förändras av såväl natur som människan, de naturliga förändringarna kan komma att dröja tusentals år. Medan de mänskliga effekterna kanske kan ses så tidigt som några år från det att denna analys skrivits, vi hoppas att det naturområde som finns där idag får frodas och finnas kvar så att fler människor får möjlighet att gå bland träden och spana efter hackspettar.

7. REFERENSFÖRTECKNING.

Litteratur:

Antonson, Hans & Jansson, Ulf. 2011. *Jordbruk och skogsbruk i Sverige sedan år 1900 – studier av de areella näringarnas geografi och historia*. Stockholm: Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien.

Heijkenskjöld, Richard. 2001. *Landskapsutveckling i Uppsalatrakten*. Uppsala: Naturkonsulent.

Sunnerstaegnhemsfören. 1987. *Sunnersta från istid till nutid*. (1987). Uppsala: Upplands grafiska AB

Internetkällor

Franzén, J. (2018). *Bildandet av naturreservatet ÅrikeFyris*. Uppsala kommun. https://www.uppsala.se/contentassets/fb9ddc7eab3144d3bacc4bc94a782a31/1_naturreservat-arike-fyris.pdf Hämtad 2019-10-28

Granér, L. (2016). *Detaljplan för Sunnersta 80:7 och 51:61 m fl*. Uppsala kommun. https://bygg.uppsala.se/globalassets/uppsala-vaxer/dokument/stadsplanering-utveckling/detaljplanering/samrad_granskning/sunnersta-80_7/planbeskrivning.pdf Hämtad 2019-10-15

Harrison, Dick. 2015. Hålvägar. *Historiebloggen*. [Blogg]. 28 januari. <http://blog.svd.se/historia/2015/01/28/halvagor/> Hämtad

Heimer, Johan. 2008. Voltaren förgiftar Fyriån. *Uppsala nya tidning*. 4 Februari. <https://www.unt.se/nyheter/uppsala/voltaren-forgiftar-fyrisan-4889077.aspx> Hämtad 2019-10-26

Hulth, L, Larsson, B. (2004). *Ultunaringen-en vandring genom natur och kultur*. SLU. <https://www.slu.se/globalassets/ew/ew-centrala/om-slu/orter/ultunaringen.pdf> Hämtad 2019-10-03

Liljekonvaljeholmen. *Historia & framtid*. Liljekonvaljeholmen.se. <http://www.liljekonvaljeholmen.com/historia-framtid/>. Hämtad 2019-10-16.

Linnéstigarna i Uppsala. *Sunnerstaspången*. Linnéstigarna.se <https://www.linnestigarna.se/ultuna/sunnerstaspangen.php> Hämtad 2019-10-28

Linnéstigarna i Uppsala. *De åtta vandringarna är gjorda på två sätt*. Linnéstigarna.se https://www.linnestigarna.se/om_linnestigarna/. Hämtad 2019-10-19.

NE.se, u.å. *Brandgrav*. <https://www-nese.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/brandgrav> Hämtad 2019-10-22.

Olsson m. fl. 2018. *Inrättande av naturreservatet ÅrikeFyris*. Uppsala kommun. <https://www.uppsala.se/contentassets/d2bdbf0862cd4773a3af2222dfcbd868/kf-09naturreservatet-arike-fyris.pdf> Hämtad 2019-10-27

Riksantikvarieämbetet, Publicerad 2018-11-20. *L1944:6630 Färdvägssystem*. <https://app.raa.se/open/fornsok/lamning/8a76651a-a2c0-4e01-80d959f00de8f2a8>

Sveriges geologiska undersökning. *Från istid till nutid*. SGU: <https://www.sgu.se/omgeologi/jord/fran-istid-till-nutid/> Hämtad 2019-11-04

Sveriges geologiska undersökning. *Isälvsediment – spår av isälvarna*. SGU: <https://www.sgu.se/om-geologi/jord/fran-istid-till-nutid/isen-smalter/isalvsediment-spar-avisalvarna/>. Hämtad 2019-10-25.

Sveriges geologiska undersökning. *Landhöjning - från havsbotten till lerslätt*. SGU: <https://www.sgu.se/om-geologi/jord/fran-istid-till-nutid/landhojning-fran-havsbotten-tilllerslatt/> Hämtad 2019-11-04

Sveriges geologiska undersökning. *Svåmsediment*. SGU: <https://www.sgu.se/omgeologi/jord/fran-istid-till-nutid/erosion-och-igenvaxning/svamsediment/>. Hämtad 2019-10-25.

UOF, *Övre föret*, 2013. Upplands fågelskådare. <http://uof.nu/fagellokaler/ovre-foret/> Hämtad 2019-10-27

Upplandsstiftelsen. *Våtmarker*. (u.å.) http://www.upplandsstiftelsen.se/vatten-ochvatmarker/vatmarker_5335 Hämtad 2019-10-20

Uppsala kommun. *Folder om ÅrikeFyris med karta över området*. ÅrikeFyris naturreservat, Uppsala.se. <https://www.uppsala.se/kultur-och-fritid/natur-och-friluftsliv/friluftsomraden-ochnaturreservat/arike-fyris-naturreservat/>. Hämtad 2019-10-15.

Wylie, J., 2007. *Landscape*. Routledge. E-bok. <https://doi.org/10.4324/9780203480168>

Öberg, Helena. 2019. *Våtmark*. Naturvårdsverket. <https://www.naturvardsverket.se/Sa-marmiljon/Vatten/Vatmark/> Hämtad 2019-10-20

Elektroniska artiklar:

Antrop, M., 2000. Background concepts for integrated landscape analysis. *Agriculture, Ecosystems & Environment* 77, 17–28. [https://doi.org/10.1016/S0167-8809\(99\)00089-4](https://doi.org/10.1016/S0167-8809(99)00089-4)

Lemmons, K.K, Brannstrom, C., Hurd, D., 2014. Exposing students to repeat photography: increasing cultural understanding on a short-term study abroad. *Journal of Geography in Higher Education* 38, 86–105. <https://doi.org/10.1080/03098265.2013.836745>

Margaretha Jägerstad, Erik Persson, Ulf Renborg, Klas Rosén och Anna Rönnblom. 2011. *Från bondby till stadsdel i Uppsala med attraktivt läge vid Mälaren*.

Margaretha Jägerstad, Stig Pson Lundquist. *SUNNERSTA HERRGÅRD En historisk betraktelse av Margaretha Jägerstad*. Stora Sunnersta artikel 2017. <http://www.sunnersta.org/Stora%20Sunnersta%20artikel%202017.pdf>. Hämtad 2019-10-11.

Personlig kommunikation.

Lagerholm, Arne; ordförande i Sunnersta egnahemsförening. 2019. Intervju 29 oktober.

Kartor

Lantmäteriet. Lantmäteriets, avmätning, Uppsala Stad. Kartan har ingen skriven datering. Maja Lagerqvist, lektor på kulturgeografiska institutionen vid Uppsala universitet bedömer att kartan bör dateras till början av 1700-talet. Kartan finns bifogad som en bilaga under kartor, Aa.

https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=1&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4237302d313a34

8. Bilagor.

8.1. Bilaga A: kartor.

Aa:

Figur 1, kartan dateras till början av 1700-talet och är en avmätningsskarta, data hämtad från lantmäteriets historiska kartor.

8.2. Bilaga B: Bilder.

Foto:

Svenskakyrkan.se

Figur 3, Kyrkans huvudbyggnad.

Foto: Lavendla.se

Figur 4, kyrkan har storleken 10 x 12 meter och på insidan är de bara stockarna beklädda med ett värmeisolerande lager. Taket är gjort av ofärgad panel. (Sunnersta egnahemsförening, 1987, sida 40)

Foto: Lavendla.se

Figur 5, bilden ett utav konstföremålen som finns i kyrkan, vilket är en staty på ljusbäraren gjord av konstnären Gösta Josefson (Ibid, sida 40).

9.3. Bilaga C: lektionsförslag för undervisning i området.

För en eventuell lektion i området föreslår vi en sammanslagning av olika ämnen och dess lärare för att möjliggöra en heldagsexkursion i Sunnersta. Förslagsvis kan detta samarbete ske mellan idrott, geografi och historia eller eventuellt samhälle. Detta eftersom området kan tillgodose dessa olika ämnen med tillräckligt mycket material för att skapa ett tillfälle för lärande i fält.

Upplägg för geografiska övningar i fält:

Eleverna skulle delas in i mindre grupper, om cirka 3–4 personer i varje grupp utifrån dessa grupper skapas sedan ”lag” som kommer att gå igenom dagens olika stationer tillsammans. Genom att dela upp eleverna till mindre grupper och även mindre lag hoppas vi förhindra att en passivitet genom att helt enkelt kunna skriva av varandras svar, genom färre deltagare vid varje station är det enklare att som lärare kunna assistera men även motivera eleverna att prova sig fram. Under dagen kommer eleverna att genomgå 3 olika stationer som knyter an till antingen kulturgeografi eller naturgeografi, de olika lagen kommer att gå om varandra vid stationerna vilket möjliggör att ett större elevantal kan delta på exkursionen. Varje station kommer att vara lärarledd.

Station 1.

Grupperna får i uppdrag att transportera en tråkig lastad med en större sten från punkt A till punkt B genom området, de får själva välja om de ska gå genom våtmarkerna, åsen eller genom stigen. Det enda kravet är att de inte får använda sig av moderna tillvägagångssätt, såsom att dra kärran på de större stigarna, fästa kärran i en moped/ cykel eller liknande. De måste alltså själva dra kärran själva.

När alla grupper i laget har kommit fram med sin kärra diskuterar vi vilket lag som tog sig dit snabbast, smidigast och med minst ansträngning. Varför var det enklare att gå längst uppe på åsen istället för genom våtmarken? Vi avslutar denna station med att förklara att åsen har varit en viktig kommunikationsled just på grund av att det är den enklaste platsen i området att ta sig fram i på gammeldags vis om man inte hade en båt.

Station 2.

Denna station börjar i Sunnersta bostadsområde därifrån går vi vidare in i rekreationsområdet och stannar till vid en lyktstolpe för att sedan slutligen gå ut på spången intill leveén. Vid varje stopp får varje grupp i uppdrag att hitta minst 3 antropogena spår i det område där vi stannar till. För varje spår de hittar ska gruppen även fundera kring följande punkter: -Varför finns detta här?

-Vad fyller det för funktion?

-För vem är detta till?

Denna station syftar till att få eleverna att börja söka de mänskliga spår som finns även i de områden som anses vara naturliga friluftsområden. Exempelvis har spången vi står på lagts dit av människan och därför förändrat naturen, det viktiga här att eleverna får öva på att se hur vi

påverkar men också för att förstå att allting som är skapat fyller någon typ av funktion. Även om det sistnämnda varierar stort.

Station 3.

Även denna station börjar i bostadsområdet, dock en bit ifrån station 2 för att förhindra att vi stör varandra. Från bostadsområdet går vi in i skogen och avslutar precis intill Fyrisån. På denna station blir elevernas uppgift att försöka identifiera minst 2 olika arter, växter som djur, som finns på den plats vi befinner oss på men även att försöka urskilja vilka typer av landskap vi går igenom. Utifrån detta ska de resonera kring:

-Varför dessa arter är olika beroende på vart i området vi är?

-Var landskapstyperna olika? I så fall på vilket sätt?

Detta för att eleverna ska kunna öva sin förståelse för hur olika typer av landskap inhyser olika arter, exempelvis lär vi hitta vitt skilda arter i bostadsområdet jämfört med skogen.

Denna övning möjliggör även en ökad förståelse för att ett område som är relativt litet kan inhysa många olika typer av landskap.

Vi avslutar denna dag med att samlas alla lag tillsammans, grupperna som tillhör samma lag ges tid att diskutera ihop sig om de svar de kommit fram till på station 2 och 3 samt att varje grupp inför laget får presentera hur de tänkte kring och utförde försöket med träkärran.